

Magyar Köztársaság Alkotmánybírósága
1535 Budapest
Pf. 773.

Tisztelt Alkotmánybíróság!

Alulírott dr. Csernus Eszter ( ) és dr. Fazekas Tamás ( ), valamint a Társaság a Szabadságjogokért (1114 Budapest, Eszék u. 8/b.) képviseletében dr. Dénes Balázs elnök az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény 22.§ (2) bekezdése és 37.§-a alapján

INDÍTVÁNYOZZUK

a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998. (III. 6) IM rendelet (a továbbiakban: Feür.) 43.§-a alkotmányellenességének utólagos megállapítását és e jogszabályhely megsemmisítését.

Álláspontunk szerint a Feür. 43.§-a sérti az Alkotmány

- 8.§ (1) és (2) bekezdését
- 54.§ (1) és (2) bekezdését
- 59.§ (1) bekezdését
- 60.§ (1) és (2) bekezdését
- 70/A.§ (1) bekezdését
- 70/D.§ (1) bekezdését
- 70/F. § (1) bekezdését

az alábbiak szerint:

I.

A támadott rendelkezés és gyakorlat

A fogvatartottak HIV szűrésére ma Magyarországon a Feür. 8.§ (3) bekezdése alapján önkéntesen (kérésre anonim módon), ám kötelező felajánlás alapján kerül sor, az erre kijelölt laboratóriumok közreműködésével.

A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. (a továbbiakban: Bvtvr.) 127.§ (1) bekezdésben adott felhatalmazás alapján létrehozott, hivatkozott Feür. rendelkezés szerint

„[a] szerzett immunhiányos tünetcsoport vírusával fertőzött fogvatartottakat - fokozott védelmükre, a közösség védelmére és sajátos egészségi állapotukra figyelemmel - fokozattól függetlenül, az arra kijelölt bv. intézetben kell elhelyezni.”

Amennyiben a fogvatartott HIV pozitivitása bizonyosságot nyer, úgy a gyakorlat szerint a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetén (Tököl) belül külön izolált, erre rendszeresített egységben helyezik el (ez az ún. „K-körlet”).

A rendelkezés közelebről azt eredményezi, hogy a fogvatartottak egy magán a büntetés-végrehajtási (bv.) intézeten belül is külön fallal elkülönített részen vannak elhelyezve, külön területen sétálnak, látogatót kizárólag ebben a körletben fogadhatnak, és nincs lehetőségük arra, hogy a többi, nem HIV pozitív fogvatartottal érintkezzenek. Nem áll módjukban továbbá az sem, hogy a bv. intézet közös helyiségeit – könyvtár, kápolna, étkező stb. – látogassák.

Emellett ha hivatalos ügyben (például folyamatban lévő büntetőeljárás eljárási cselekményein való megjelenési kötelezettség miatt) a HIV pozitív fogvatartottak szállítására kerül sor, az érintettek mindvégig a többi fogvatartottól külön vannak elhelyezve. Ez azt is jelenti a büntetés-végrehajtási rendszer jelenlegi telítettsége mellett, hogy oda- és visszaszállításukra egy napon belül kerül sor, függetlenül a távolságtól, vagy a megjelenési kötelezettség időpontjától.

II.

A HIV pozitívok elkülönítésének nemzetközi megítélése

A) A vírus büntetés-végrehajtási intézményen belüli esetleges terjedésének megakadályozására az **Egészségügyi Világszervezet (WHO)** és az **ENSZ HIV/AIDS-re szakosodott szervének (UNAIDS) ajánlásai** szerint a korszerű, előítéletektől mentes és minden kérdésre kiterjedő felvilágosítás, és az ártalomcsökkentő szolgáltatások (pl. óvszer) biztosítása a megfelelő válasz.

Talán az idevágó legfontosabb nemzetközi dokumentum a WHO és a UNAIDS által 1993-ban közösen kidolgozott irányelveket tartalmazó jelentés.¹ A dokumentumban amellet, hogy leszögezik, hogy *„a fogvatartottakat és a büntetés-végrehajtási személyzetet egyaránt informálni kell a HIV fertőzés elkerülésének módozatairól”* (14. bekezdés), külön is kiemelik, hogy: *„[a] HIV pozitív személyek foglalkoztatásbeli, sport és rekreáció területén való társadalmi elkülönítése és szegregációja szükségtelen”,* továbbá hogy *„egyenlő elbánást igényel a szeropozitív fogvatartott is”* (25. bekezdés).

Az ártalomcsökkentés modern módszereit legteljesebben a UNAIDS e témában kibocsátott 1997-es jelentésében találhatjuk.²

B) Az **Európa Tanács Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére létrejött Bizottsága (CPT)** jelentéseiben több ízben kifogásolta a Magyarországon fogvatartott HIV pozitívok elkülönítésének gyakorlatát. Már tíz évvel ezelőtt, az 1994-es látogatásáról készült jelentésében (115. bekezdés) felhívta a magyar kormány figyelmét arra, hogy *“[n]incs orvosi indoka azon HIV pozitív rabok elkülönítésének, akik megfelelő egészségügyi állapotban vannak”*.

Ezt a felhívást gyakorlatilag kénytelen volt megismételni az 1999-es jelentés 122. bekezdésében, mely kimondja, hogy *„önmagában a HIV pozitívítás nem jelenthet orvosi indokot a szegregációra”,* illetve a

¹ UNAIDS WHO Guidelines on HIV infection and AIDS in prisons, 01/09/1993.

² Prisons and AIDS: UNAIDS point of view – Report, 01/04/1997.

2003-as jelentés 47. bekezdésében is, mely szerint „a már bírált elkülönítési politikát még mindig alkalmazzák”.

A CPT mindhárom jelentésében felszólította a magyar kormányt, hogy vegye figyelembe az **Európa Tanács** R93(6) sz. ajánlása 8. bekezdésében foglaltakat, ami szó szerint megegyezik a hivatkozott 1993-as WHO/UNAIDS irányelvekben foglaltakkal.

A magyarországi gyakorlat és a támadott jogszabályhely ellentétes az Európa Tanács egyéb ajánlásaival is, hiszen:

1. Az R(87)25 sz. ajánlás, mely az AIDS elleni közös európai közegészségügyi politikára vonatkozóan tartalmaz rendelkezéseket, 2.2.2. pontjában rögzíti, hogy: „a jelenlegi tudományos ismeretek szerint [a HIV pozitívok] *diszkriminációja sem etikailag, sem tudományosan nem igazolható*”;

2. A HIV pozitívítás szociál- és egészségügyi-etikai kérdéseiről szóló R(89)14 sz. ajánlás „C” cikke szerint „[a közegészségügyi hatóságok] *ne foyamodjanak a HIV pozitív személyek karanténba tételéhez és elkülönítéséhez*”;

3. A HIV terjedése elleni korai gyógyszeres kezelés aspektusairól szóló, R(94)10 sz. ajánlás IV. bekezdése felhívja a figyelmet arra, hogy „[a tagállamok] *vizsgálják felül (...) a HIV pozitívok elkülönítését eredményező politikájukat*”;

4. A fogvatartás alatti egészségügyi ellátás etikai és szervezetbeli szempontjairól szóló R(98)7 sz. ajánlás a 39. bekezdésében rögzíti, hogy: „a HIV pozitívok *semmilyen formájú szegregációja nem tűzhető ki célul*”.

III.

Magyar alkotmányos rendelkezések

A HIV pozitívok és AIDS betegek szegregációja nemcsak a nemzetközi szervezetek ajánlásaival ellentétes, hanem több ponton a magyar Alkotmányba is ütközik.

A) Korlátozza elsősorban az érintettek **emberi méltósághoz** (Alk. 54.§ (1) bek.) való alapvető jogát.

„A méltóság az emberi léttel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő. Az egyenlő méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni. Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól is, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit” (64/1991. (XII. 17.) AB határozat)

Mivel a HIV pozitív fogvatartottak kötelező elszigetelése orvosilag nem indokolt – sem a fogvatartott, sem a börtönpopuláció egésze szempontjából – úgy ez az emberi méltóság súlyos sérelmét jelenti. A büntetés-végrehajtáson belüli további szükségtelen elkülönítés ténye önmagában olyan körülmény, amely tovább nehezíti a betegség elviselését. A HIV pozitívítás ugyanis ma Magyarországon kétségtelenül hátrányos társadalmi megítéléshez kötött, sztereotípiáktól terhes jelenség.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az alapjogi korlátozás három kritériumnak kell, hogy megfeleljen: korlátozást csak legitim cél érdekében, és szükséges és arányos mértékben lehet alkalmazni (2/1990. (II. 18.) AB határozat). Az első feltétel tehát az olyan törvényes cél, ami a

korlátozást indokolja. Jelen esetben a fertőzés *elméleti* veszélyének kitett többi elítélt élethez és testi épséghez való joga merülhet föl.

A második kritérium a szükségesség, ami azt jelenti, hogy a cél elérésére alkalmazott eszköz – jelen esetben az elkülönítés – a legenyhébb alkalmas eszköz kell, hogy legyen. Első megközelítésben az elkülönítés alkalmasnak tűnhet, lévén azonban, hogy a HIV köznapi érintkezés útján nem terjed, az alkalmazott eszköz semmiképp sem tekinthető a lehető legenyhébb korlátozásnak. A cél eléréséhez léteznek más, enyhébb korlátozást megvalósító és alkalmas eszközök, mint például a felvilágosítás és az ártalomcsökkentés.³ Következésképpen a harmadik feltétel, az arányosság vizsgálata – azaz hogy az alkalmazott hátrány kisebb kárt okoz-e, mint amekkora az elérni kívánt előny – már feleslegessé is válik.

A korlátozás tehát alkotmányosan nem indokolható, szükségtelen mértékű.

Az emberi méltósághoz való jog sérelmét tovább fokozza az is, hogy a kijelölt, külön körletben történő fogvatartás ténye az arról bármilyen módon (akár szemrevételezéssel) tudomást szerző személyek (látogató, más fogvatartott stb.) számára nyilvánvalóvá teszi a fogvatartott HIV pozitívását. Sérül továbbá a szeparált fogvatartott információs önrendelkezéshez való joga is, mivel az egészségügyi állapotáról, mely különleges, szenitív adat, mások akaratán kívül szerezhethetnek tudomást. Az információs önrendelkezéshez való jognak az érintett hozzájárulása hiányában való korlátozására csak jogszabályi – törvényi – rendelkezés alapján lehet mód, ám a hatályos jogban ilyen felhatalmazás nem létezik. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint „Az Alkotmány 59. §-ában **biztosított személyes adatok védelméhez való jognak** eszerint az a tartalma, hogy mindenki maga rendelkezik személyes adatainak feltárásáról és felhasználásáról. Személyes adatot felvenni és felhasználni tehát általában csakis az érintett beleegyezésével szabad” (15/1991. (IV.13.) AB határozat). A kötelező elkülönítés tehát a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXII. törvény. (a továbbiakban: Avtv.) 3.§ (1) bekezdésével és az Alkotmány 59.§ (1) bekezdésével is ellentétes gyakorlatot eredményez.

A HIV pozitív fogvatartottak emberi méltósághoz való jogát a rendelet tehát alkotmányellenesen korlátozza. A fenti nemzetközi ajánlások alapján kétségtelen továbbá, hogy a HIV pozitív fogvatartottak indokolatlan elkülönítése ellentétes az Alkotmány 54.§ (2) bekezdésében foglalt **megalázó bánásmódot tiltó** rendelkezéssel is.

B) Az emberi méltóság sérelme egyben alkotmányellenes a HIV pozitív fogvatartottakkal szembeni hátrányos megkülönböztetést eredményez.

Az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdése szerint: „A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.”

„Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdésében megfogalmazott diszkrimináció tilalma arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként, azaz egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie, vagyis az emberi méltóság alapjogán nem eshet csorba, azonos tisztelettel

---

³ De még ezek hiányában sem jelent reális fertőzésveszélyt az, ha egy HIV pozitív emberrel egy légtérben tartózkodik valaki, vagy kezét fog vele, vagy az általa korábban olvasott könyvet veszi magához stb.

és körültekintéssel, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és a kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni.” (9/1990. (V. 25.) AB határozat)

Az elkülönítést a korábban idézett nemzetközi ajánlások mellett a fertőző betegségek és a járványok megelőzése érdekében szükséges járványügyi intézkedésekről szóló 18/1998. (VI. 3.) NM rendelet 1. sz. melléklete szerint maga a magyar jogalkotó sem tartja szükségesnek,⁴ pontosan a már említett okból kifolyólag, azaz hogy a HIV köznapi érintkezés útján nem terjed, így az elkülönítés orvosi, illetve járványügyi szempontból nem indokolt.

A Feür. támadott rendelkezése tehát alkotmányellenes hátrányos megkülönböztetést valósít meg.

C) A kifogásolt jogszabályhely megalapozatlan hátrányos megkülönböztetést valósít meg, mely további alapjogok sérelmének kérdését veti fel.

Sérül a **testi és lelki egészséghez való jog** (Alk. 70/D.§ (1) bek.), hiszen a K-körlet lakói jóval kevesebb szocializációs, illetve sportolási lehetőséghez jutnak, mint a K-körleten kívüli fogvatartottak. A szabadságvesztés büntetés terhein túl egy még szigorúbb izoláltsággal és az irracionális kirekesztettség érzésével is szembe kell nézniük.

Sérül a **lelkiismereti és vallásszabadság gyakorlásához való jogot** (Alk. 60.§ (1) és (2) bek.), a K-körletben ugyanis nincs kápolna, a bv. intézet kápolnáját pedig a HIV pozitív fogvatartottak nem látogathatják, és az ott tartott istentiszteleteken nem vehetnek részt.

A **szabad mozgáshoz való jog** (Alk. 58.§ (1) bek.) sérelme is felmerül. Tény ugyan, hogy a szabadságvesztés büntetésüket töltő személyek szabad mozgáshoz való jogát törvényes korlátozásnak vetik alá, a bíróság által kiszabott mozgáskorlátozáson túlmenő korlátozást azonban indokolatlan alkalmazni. A K-körlet lakói ezzel szemben a büntetés-végrehajtási intézeten belül a többi fogvatartotthoz képest jóval kevésbé élhetnek a szabad mozgáshoz való jogukkal, így bírósági ítéleten nem alapuló többletbüntetést kell elviselniük.

A fogvatartottaknak is lehetőséget kell biztosítani, hogy **művelődéshez való jogukat** (Alk. 70/F.§ (1) bek.) gyakorolják. A K-körlet lakói azonban nem látogathatják a fogvatartottak számára fenntartott közös könyvtárat, és a számukra nyitott képzéseken sem vehetnek részt.

IV.

Összefoglalás és megjegyzések

Tisztelt Alkotmánybíróság!

A támadott Feür. rendelkezés és az ennek nyomán kialakult jogsértő gyakorlat (I. pont) a nemzetközi szervezetek ajánlásaival (II. pont) ellentétes, s a fentiek szerint több ponton ellentétes az alaptörvénnyel (III. pont) is.

Ezen túlmenően: minthogy a támadott rendelkezés alapvető jogok korlátozásáról rendelkezik, ám normatív bázisa, a Feür., törvénynél alacsonyabb szintű jogszabály, sérül az Alkotmány 8.§ (2)

---

⁴ "AIDS" címszó, 7. a) és b) pontok.

bekezdése is. E bekezdés szerint ugyanis **alapvető jogok lényeges tartalmát még törvény sem korlátozhatja.**

Meg kívánjuk jegyezni továbbá, hogy az Alkotmányon túl a támadott Feür. rendelkezés nemcsak a már hivatkozott Avtv. szakaszaival ellentétes, hanem más törvényi rendelkezésekbe is ütközik.

Ellentétes a **büntető törvénykönyv** 41.§ (1) bekezdésével, mely a szabadságvesztés büntetés végrehajtási fokozatait sorolja fel. A különböző végrehajtási fokozatok megállapítása természetesen nem véletlen, annak az elítéltek reszocializációjának elősegítése mellett lényegi funkciója az is, hogy kifejezze az adott büntetés súlyosságát, a cselekmény társadalomra veszélyességét. A Bvtvr. 127.§ (1) bekezdése, mely a szabadságvesztés végrehajtása részletszabályainak megalkotására ad felhatalmazást, álláspontunk szerint egyébként sem ad alapot arra, hogy fogvatartottakat – legyenek a HIV pozitívok vagy sem – a törvényesen megállapított büntetési fokozatuktól függetlenül ugyanazon egységben helyezték el.

Ellentétes továbbá az **egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról** szóló törvénnyel (a továbbiakban: Eetv.), amely szerint a jogellenes elkülönítés az egyenlő bánásmód követelményének megsértését jelenti.⁵ Jogellenes elkülönítésnek minősül az a magatartás, amely például egészségi állapotuk alapján egyes személyeket vagy személyek csoportját másoktól – tárgyilagos mérlegelés szerinti ésszerű indok nélkül – elkülönít.⁶ A HIV pozitívítás az egészségi állapot része, az e tulajdonságon alapuló elkülönítés tehát az egyenlő bánásmód elvével még akkor is ellenkezik, ha egy hatályos jogszabályon alapuló cselekményről formálisan nem mondható, hogy jogellenes lenne.

Mindezek alapján indítványozzuk tehát a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998 (III.6.) IM rendelet 43.§-a alkotmányellenességének utólagos megállapítását és e jogszabályhely megsemmisítését.

Budapest, 2004. október 4.

Tisztelettel:

Dr. Csernus Eszter

Dr. Dénes Balázs

Dr. Fazekas Tamás

---

⁵ 2003. évi CXXV. törvény, 7.§.

⁶ Eetv. 10.§ (2) bek.